

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր
ԼՈՅՍ Է ՏԵՄԵՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԴՋՆՈՒՅԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, 1/2 տարեկանը — 1 ռ. 50 կ.,
1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւններէ համար վճարուած են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ.,
վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шума, Редакция газеты „Пайлак“, Ганджунцев. ул.
домъ Костанова. Schoucha, redaction du journal „Phailak“.

ՕԳՆԵՑԷՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

ԲԱՅԻԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր
լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագիրն է. տարեկան 3 ռ. կէս տարեկանը — 1 ռ. 50 կ.
ամսական — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шума, редакція газети „ПАЙЛАК“,

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆՆՈՒՄ

Հ Ր Ա Ի Է Ր

Նորին Կայսերական Մեծութիւն Կովկասի Տէր Փոխարքայի տնօրինութեան և Գանձակի նահանգապետի կարգադրութեան համաձայն Շուշու գաւառը, Շուշի քաղաքով հանդերձ, պարտաւորուած է պահել 15 հազար հայ փախստականներ. ուստի քաղաքիս հայ համայնքն, յուլիսի 30-ին, հինգշաբթի-առաւօտեան ճիշտ ժամը 9-ին «Եղբ. օգնութ.» կոմիտէի կողմից հրաւիրուած է թեմական հոգ. դպրանոցի դահլիճը ժողովի՝ խորհրդակցելու փախստականների ընդունելութեան պահպանման ձևերի մասին:

Պատւաւոր նախագահ՝ Զատիկ փարիսպետ
Նախագահ՝ Գերասիմ Մելիք-Չախնազարեան

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Յ Ի Ն Ե Ր!

Հինգշաբթի, ամսոյս 30-ին, Ղարաբաղի «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէի յատուկ կազմած խմբակները շրջելու են քաղաքը, իրեր ժողովելու:

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կարիք է զգացուած հագուստի, տեղաշորի, թէյի, շաքարի և սապիւնի: Պատրաստեցէք, ով ինչ կարող է, շրջող խմբերին յանձնելու կամ անձամբ ուղարկելու կոմիտէի մթերապահատը՝ թեմական դպրոցում, ուր յղած նիւթերը ընդունուած են ժամը 10-ից մինչև 1-ը:

«Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէ.

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Հայրենակիցներ!

Համաշխարհային պատերազմի սոսկալի արհաւիրքներն ոչ մի երկրում այնքան աւեր չգործեցին, որքան Տաճկահայաստանում. ոչ մի տեղ մարդ արարածը այնպիսի բազմատեսակ ու անլուր տանջանքների չի ենթարկւել, որքան տաճկահայը. ամբողջ ինն ամսայ ընթացքում հրի ու աւերածութեան մատնւեցին տաճկահայի շէն գիւղերն ու աւանները, աւերւեցին ու պղծւեցին վանքերն ու եկեղեցիները, խողովակներն երիտասարդները, կոտորւեցին անմեղ

մանուկները ու կանայք, և դառն ամալութեան մատնւեց հայի բնակավայրը. թշնամու անազորոյն սուրը չի խնայում ոչ ոքի:

Եւ ահա հայի արեամբ ցողած այդ երկրից, տանջանքի ու դժոխքի փոխարինւած վաթանից կենդանի մնացած ծերունիներ, կանայք ու երեխաներ սոսկ իրանց կեանքն ազատելու համար դիմում են դէպի մեր երկիրը. ռուս կառավարութիւնն իւր հոգածութեան առարկայ է դարձրել և հայ գաղթականներին պատսպարելու խնդիրը: Կովկասի գանազան վայրերի հայերն իրանց ամբողջ ոյժերը լարելով մինչև այսօր պահպանել են

մեծ քանակութեամբ հայ գաղթականներ, միայն Ղարաբաղի հայ ժողովուրդն է եղել ազատ իւր յարկի տակ պատսպարելու այդ թշուառներին երկրի հեռաւորութեան պատճառով: Բայց ներկայ սոսկալի պատերազմի հետևանքները ցոյց են տալիս, որ կեանքի փրկութեան համար երկրի հեռաւորութիւնը նշանակութիւն չունի և շուտով մօտ 23 հազար հայ գաղթական պիտի գայ Ղարաբաղի և Զիվանշիրի կողմերը, ուր նա պիտի պատսպարւի, մինչև աւերակ երկրում խաղաղութիւնը վերականգնւի, որից յետոյ նա պիտի վերադառնայ իւր հայրենիքը:

Հայրենակիցներ! կատարելով մեր պարտականութիւնը մեր ընդհանուր հայրենիքի մեծն Ռուսաստանի առաջ, որ մեզ վրայ է դնում բարոյական մեծ պարտականութիւն, մենք պէտք է ամենայն սիրով ընդառաջ գնանք մեր եղբայրների օգնութեան գործին և զետեղենք մեր երկրում այդ բոլոր գաղթականներին և հնարաւորութիւն տանք դոցա ապրելու մեր հիւրասէր յարկի տակ մի որոշ ժամանակ. մենք պէտք է ջերմ սիրով և զրկաբաց ընդունենք թշուառութեան և հալածանքի մատնւած մեր եղբայրներին. մենք պէտք է սրբենք նրանց արցունքները, ամոքենք նրանց վէրքերը և սփոփենք վշտաբեկ սրտերը: Ղարաբաղի հայը միշտ յայտնի է եղել իւր հիւրասիրութեամբ և այժմ էլ նա պէտք է լայն բաց անէ իր տան դռները տաճկահայի առաջ:

Կովկասի տէր Փոխարքայի կարգադրութեամբ մեր կողմերը պէտք է գան 23 հազար գաղթական. իւրաքանչիւր տան պիտի տեղաւորել մօտ 2 գաղթական. այդ գործը զուլիս բերելու համար տեղական ոստիկանութեան ներկայացուցիչների հետ պիտի գործեն և Ղարաբաղի հայոց «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի լիազօրները: Ուստի Ղարաբաղի հայկական կոմիտէն այս ծանր և դժարին ըրպէսով դիմում է հայ ժողովրդին սիրով յանձն առնել գաղթականներին պահպանելու հոգսը, թէ դրամով և թէ մթերքներով օգնութեան գալ հայկական կոմիտէին, որպէսզի հնարաւոր լինի քաղցի ու

տանջանքի ենթակայ հայ գաղթականների կեանքը ազատել կորստեան ճանապարհից:

Ղարաբաղի «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէ

ՆՐԱՆՔ ԳԱԼԻՍ ԵՆ...

Շարան-շարան, մեծ ու փոքր, որք ու այրի, հիւանդ ու առողջ, բոլորը աղքատ, նրանք գալիս են... Մահու սարսափի կնիքը ճակատին, յուսահատութեան թոյնը սրտում, անարդարութեան բովում տապալւած, նրանք քարշ են գալիս: Որտեղից էք գալիս, ով գուք, թըշուառներ, մարդկային արիւնարբութեան ու ազանութեան դուք անմեղ զոհեր... Նրանք գալիս են մի երկրից, որ երբեք զրախտ էր կոչւում, իսկ այժմ դժոխքը նոյնիսկ կը նսեմանայ այդ երկրի տեսքից... Կրակը, արիւնը, սովը, մահը ու սարսափը ձեռք-ձեռքի տւած հազար գալարուճներով մեծ պար են պարում այդ դաժան վայրում... Ահեղ քրքիջով նրանք աւաւանում են քաղաքից դէպի գիւղ, գիւղից դէպի դաշտ, դաշտից դէպ անտառ ու հայ անուն կրող արարածներ որոնում, որ խեղդեն նրան, արիւնը ծծեն, դիակը յօշոտեն ու նրա շուրջը մեծ խնջոյք սարքեն...

Տեսնել էք դուք օձի երախից ազատւած ճնճուկին, տեսնել էք դուք բոցերի միջից դուրս ընկած խելակորոյսին, դիտել էք դուք ծովի յորձանքներից ափ նետւած կիսակենդան դիակը, վերջապէս տեսնել էք դուք մահաւան որկորից ազատւած մարդուն... Ոչ, դուք չէք տեսնել, սակայն կը տեսնէք. դրանց շարաններն են, որ ողողում են ամբողջ Կովկասը, դրանց ալիքներին մի յորձանքն է, որ այժմ զարնւում է Ղարաբաղի լեռնոտ կրճերին:

Ղարաբաղիցիներ, գէթ մի վայրկեան սլացէք մտքով դրախտից — դժոխք դարձած երկիրը, գէթ մի րոպէ երևակայեցէք, թէ դուք էք ծնունդ այդ երկրի ու յետոյ մտածեցէ՛ք՝ պէտք է օգնել այդ թըշուառներին, թէ ոչ:

Օգնեցէ՛ք նրանց... մեղմացրէք նրանց վշտերը, հանգիստ տւէք նրանց խոնջացած ոսկրներին:

ՕԳՆԵՑԻՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Եթէ մերժելու էք, ապա դուք
ևս մասնակցէք այն տարերքներին,
որոնք թշուառ Հայաստանում ճիւղ-
ղային պարեր են պարում:

ՕԳՆԵՆՔ, ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ

Մի փոքր դադարից յետոյ դար-
ձեալ դէպի մեզ է քայլում թիւր-
քահայ փախստականների կարա-
ւանը: Պատերազմի անողորմ հար-
ւածների տակ, թողած տուն,
անտեսութիւն, սիրելիների դիակ-
ներ, քաղցած ու մերկ մի ժողո-
վուրդ, գլուխ դնելու տեղ է որո-
նում, փրկելու իւր կիսակենդան
կեանքը: Մեր պարտքը հանդէպ
այդ անյուր դժբախտութեան, այդ
անվերջ հալածանքների ենթակայ
մարդկանց, չափազանց խոշոր է
և անյետաձգելի, որքան և ծանր
լինի մեր դրութիւնը պատերազմի
օրերում: Օգնենք, ինչպէս և ին-
չով կարող ենք: Անհրաժեշտ է
լայն, հիմնաւոր և կազմակերպւած
օգնութիւն հասարակութեան բո-
լոր խաւերի կողմից, փրկելու
կեանքը հազարաւոր ծերերի, կա-
նանց, երեխաների, որոնք փա-
խած սրից ու կրակից, ապաւի-
նում են մեզ, յոյսերը դրած մեր
մարդկային զգացմունքների վրայ:
Ռուս-թիւրքական պատերազմի
նախօրեակին, իզուր կարծում
էին մարդիկ՝ թէ կայծակի արա-
գութեամբ պիտի լուծւի թիւրքա-
հայ լինդերը, վերջին մասնակի
յաջողութիւնների մօտենալով ի-
զուր յոյսեր էին տածում, թէ
վերջացաւ, գոնէ փոքր չափով,
թիւրքահայ ժողովրդի գէթ մի
մասի տանջանքները: Քաղաքա-
կան թեթևամտութիւնը դեռ շա-
րունակում է օրօրել միամիտ
գլուխները մնոտի յոյսերով: Խո-
շոր երևոյթների և նոյն իսկ էա-
կան յաջողութիւնների հանդէպ,
շատ յաճախ, մարդիկ չեն տես-
նում այն անակնկալները, որ կա-
րող են լինել պատերազմի օրե-
րում և քաղաքական տարուբե-
րութիւնների յեղեղով մթնոլորտում:
Թերեւս ոչինչ, եթէ այդ անհաս-
կացողութիւնը չստեղծէր այն հե-
տեանքները, որոնք աւելի են ան-
տանելի դարձնում առանց այն էլ
դժբախտ թիւրքահայի դրութիւնը:
Օսմանեան բարբարոս ըէթիմի մե-
թօղիկ հալածանքները և ստեղծած
ողբալի կացութիւնը պատերազմի
օրերում, միւս կողմից հայ բա-
ղաքական մանուկների աւանտիւ-
րանքը, ստեղծել են աննկարա-
գրելի տառապանքի օրեր թիւր-
քահայ ժողովրդի համար: Այդպի-
սի պարագաներում աւելի է խո-
շորանում մեր պարտքը դէպի այդ
ողջակիզող ժողովուրդը, որ գա-
լիս է դէպի մեզ օգնութիւն յայ-
ցելու, աւելի մեծ պիտի լինի մեր

կարեկցութեան չափը դէպի թիւր-
քահայի կիսակենդան բեկորները:
Օգնենք, ինչով կարող ենք:

ԸՆԴՈՒՆԵՆՔ ԳՐԿԱԲԱՑ

Էլ քար չմնաց հայի պատմական
երկրում, որ հարազատ զաւակի ար-
եամբ չնեղւի, էլ թուի չմնաց,
որ հայի արտասուքով չոռոգւի: Գրիկ և
քաղաք աւերի ու կրակի մատնեցին,
չէն ու մարդարնակ վայրեր աւերակ
դարձան: Տաճարնակ հազարաւոր անտուն
անտէր որբերի աղիողորմ ճիչը, սրա-
խողովող թշուառների սրտամորմոք հա-
ռաչը տարածեցին ի սփիւռս աշխարհի՝
պատմելու դարաւոր տանջանքը հայի,
անլուր բարբարոսութիւնը տաճիկ
բռնակալ կառավարութեան: Գեհնի
վերածեց դրախտանման երկիրը, բե-
կորներ մնացին միայն իբրև յիշատակ
թիւրք ու քիւրդ հորդանների զաւիր
սխրագործութեան: Վտարեց հայը իր
բնիկ երկրից. վայրենաբարոյ, հրոսա-
կային խմբերի ձեռքից աղաւաղները
թողեցին կամովին ամեն ինչ,՝ բերք,
հարստութիւն, ունեցած չունեցած, ա-
ռան պանդխտութեան զաւազանը՝ ա-
պաւէն և պատապարտութիւն որոնելու
մեզ մօտ: Նզովքը շուրթերին, բողբոջ
սրտներին ճամփայ են ելել նրանք
այժմ էլ Ղարաբաղի լեռներին ու ձորե-
րին պատմելու իրենց անպատմելի վիշ-
տը, հաշակաւոր Արցախին բերելու ի-
րենց անասելի տանջանքն ու տառա-
պանքը, ի պատմական Խաչէնին ու Գար-
գառնի խառնելու իրենց ծով արցունք-
ները:

Որդեկորոյս, ամուսնազուրկ մայրե-
րի կարաւանն է գալիս, ծնողազուրկ
որբացած երեխաների կարաւանն է
գալիս...

Կատարեց զուշակութիւնը մեծ մար-
գարէի. կը գայ ժամանակ, որ մայրե-
րը երանի կը տան ամուր կանանց, որ
զաւակ չեն ունեցել:

Մայր, մայր, տեսնել գալարումը հա-
րազատ զաւակի արեան ճապարիքների
մէջ, լսել քաղցից մարող որդու դառն
հեծկտանքը, արևի տապից թուլացած
սիրասուն զաւակի սրտակտոր հեծե-
ծանքը... կայ արդեօք աւելի մեծ դժ-
բախտութիւն, քան այդ հսկայ ողբեր-
գութիւնը թշուառ հոգիների, որոնց
միտքերիւ համար ամօթից շառա-
գունող երկնքի ձայնն անգամ խուլ է,
անազուր:

Մէլ-թարեւ, ոչ, անկարելի է անմխի-
թաբին մխիթարել. անհնար է աշխարհի
սգակրիցաւ ամոքել: Ղարաբաղի բար-
ձրակատար լեռների լանջերին ու փե-
շերին բուն դրած հայ ժողովուրդը մեղ-
մի կարող է միայն վշտի բեռն տակ
ճմլած իր հարողաւոր ցաւը, սրբիկ
ժամանակաւորապէս նրա յորդահոս
դառն արցունքները: Արմատից խլած,
հողմահալած ոստերին պահել, պաշտ-
պանել կարող ենք միայն:

Կարիքի մեծութիւնը, թշուառութեան
անորակելի չափը համապատասխան
զոհաբերութեան կոչն է մեզ ուղղում.
էլ սրտերի լարերը շարժելու ժամանա-
կը չէ. մեր սրտերն առանց խթանի էլ
արձագանք կը տան. լարենք մեր ու-
ժերը, ընդառաջ գնանք բնութեան այդ
խորթ զաւակներին, բախտից հալած-
ւածներին, գրկաբաց ընդունենք մեր
ապարախտ հարազատներին: Բարոյա-
կան պարտքի գիտակցութիւնն ու կա-
տարումը ամենամեծ առաքինութիւն-
ներից մէկն է. հասել է ժամը, երբ
մենք առիթ ունենք առաքինութեան

պատկով զարդարելու մեր ճակատը:
Թող ամեն մէկը մեզնից աշխատի ընդ-
առաջիկ իր ընկերոջն այդ առաքինու-
թեան ասպարէզում: Ուրեմն՝ դէպի գործ,
դէպի բարոյական, նւիրական գործ.
Դէպի խեղճերը, տնտեսները, հալած-
ւածներն ու փախստականները: Դի-
մենք սրտաբաց, ընդունենք իրկարաց
Սուրայր:

ԳԱԽԱՌԻ ՏՆՏԵՍԱՎԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ղարաբաղը պատրաստուած է ընդու-
նելու հայրենի օջախից տարաւիր ե-
ղած մեր տնաւեր լու բնաւեր փախս-
տական քոյրերին ու կզբայրներին:
Այսօր միայն դուրաքաղցու աչքի տառջ
գծագրում է մեծ պատերազմը իր
ամբողջ արհաւիրքներով, որոնց ծան-
րութեան ենթակայ է հայ ժողովուր-
դը սահմանի երկու կողմերում: Հեշտ
չէ տեսնել բախտի խորթ զաւակներին,
որ մեր քոյրերն ու եղբայրներն են,
հալածւած սեփական երկրից, տեսնել
նրանց տանջանքը՝ առանց իրական օգ-
նութիւն հասցնելու: Սահմանամերձ
հայ գիւղացիութիւնը լիովին կատարել
է իր պարտքը և այսուհետ ևս ի հար-
կէ չէ զլանալու իր աշակցութիւնը՝
փախստականներին ապաստանելու գոր-
ծում, արժանաւարով ընդհանուրի հի-
ացմանը. անմասն է մնացել այս գոր-
ծում միայն պատմական Ղարաբաղը,
որ հայ-հայրենիքի ազատագրութեան
մտայղացութեան և մարտիկ ուժով իրա-
ների որդան է: Կը կարողանայ ար-
դեօք Ղարաբաղը այս գործից ևս պատ-
ւով դուրս գալ, չգիտենք. հանդա-
մանքները շատ են աննպաստ և մենք
երկեղով ենք կանգնում այս հարցի
առջև:

Առաջին անգամը չէ, ի հարկէ, որ
հեռաւոր զարաբաղցին իր տան ու
դռանը տեսնում է հայաստանցի եղ-
բորդ: Դեռ Սասունի կոտորածների ժա-
մանակ մեր երկիրը լցել էր հարիւ-
րաւոր-հազարաւոր փախստական-զաղ-
թականներով, որոնք այսպէս կամ այն-
պէս պատապարեցին չէն ու առատ
Ղարաբաղում: Այլ են սակայն պայ-
մաններն այժմ:

Օրէ ցօր գաւառից ստացող տեղե-
կութիւնները անմխիթար գոյներով են
նկարագրում հայ գիւղացու տնտեսա-
կան դրութիւնը: Պատերազմը և բնու-
թեան աննախընթաց պատահարները
երկրագործ գիւղացուն զրկել են բա-
ռիւ բուն իմաստով, տարւայ ամբողջ
բիւրքից: Դեռ անցեալ տարւայ հնձի
ամենատաք ժամանակը յայտարարեց
պատերազմը. երկրագործը մանգաղը
արտում թողեց և վազեց իր պարտա-
կանութիւնը կատարելու պատերազմի
զաշտում: Այժմ գիւղերում շատ հազ-
ւագիւտ են ընտանիքներ, որ կու-
ղաշտ ուղարկած չլինեն մի կամ երկու
հոգի՝ ընտանիքի կերակրողներից: Ե-
րեսի վրայ մնացին դաշտային աշխա-
տանքները: Անցեալ տարւայ բերքը,
որ միջակից շատ ցածր էր, հաւաքեց
շատ ուշ և անկանոն: Հասարակական օգ-
նութիւնը հազիւ մի քանի գիւղերում
տեղի ունեցաւ հնձի ժամանակ և այն
էլ շատ չնչին ու աննկատելի չափե-
րով, այնպէս որ հացի պակասը զգալի
էր մի քանի ամսից յետոյ: Աշնանը
արտերի մեծ մասը անմշակ մնաց, հողը
ժամանակաւորապէս զրկեց արժէքից
սակաւահող Ղարաբաղում՝ մշակող ձեռ-
քերի պակասութեան պատճառով: Պա-
հեստիների ընտանիքների արտերը
մշակեցին շատ անձեռնառա պայման-

ներով, իսկ պակասը լրացրին բնու-
թեան արհաւիրքները: Անընդհատ ան-
ձրենքը, կարկուտը և ձիւնը փչացրին
ամբողջ տարւայ բերքը: Ղարաբաղի
լեռնային և հայաբնակ գիւղերը կարօտ
են մի հատ պտղի: Թթի և խաղողի
ընդարձակ այգիները ոչ մէկ կուպէկ
հասոյթ չեն տւել և չպիտի տան դա-
րաբաղցուն: Արտերը գերանգիւծ են
հնձում, իսկ ամառայ ընթացքում
տեղացող անձրևները հնարաւորութիւն
չեն տալիս անգամ հաւաքելու ամե-
նաչնչին բերքը: զարաբաղցու միակ
յոյսը կորկի վրայ է մնացել և այն էլ
առատ է միայն տափարակներում:

Այսպիսի պայմանների մէջ է, որ
Ղարաբաղի հայ գիւղացիութիւնը պատ-
րաստուած է ընդունելու 15 հազար
փախստականներին: Պէտքէ յուսալ,
որ մեր հասարակական հիմնարկու-
թիւնները օր առաջ կաշխատեն
միջոցներ ձեռք առնելու, որ մեր
փախստական քոյրերն ու եղբայրները
ժամանակաւորապէս գոնէ մի տանելի
կենցաղ ունենան հայ շինականի օջա-
խի շուրջը: մինչև կը կազմակերպու-
պետական լայն աշակցութիւն:

Չը պիտի մոռնաւ, որ այսօր հայ
գիւղացիութեան մեծամասնութիւնը,
որ պահեստներ է տւել, ապրում է
պետական նպաստներով:

Այնուամենայնիւ, պէտք է հաւա-
տալ, որ Ղարաբաղը սիրով կը հիւրըն-
կալի փախստականներին:

Մեր. Նսայան

ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ԳԻՒ- ՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆԵՐԸ

Պատերազմի առթիւ զօրահաւաքի
ենթարկելով, ինչպէս ամենուրեք, այն-
պէս էլ մեզ մօտ զգացում է աշխատող
ձեռքերի մեծ կարիք: Ամեն տեղ նոյն
իսկ կազմակերպւում են կամաւոր
խմբակներ, գիւղի լիւզ շրջելու և օգ-
նելու գիւղացիներին: Ցանկալի է ար-
դեօք, որ մե մօտ եկող զաղթական-
ներն էլ մասնակցէին գիւղական աշ-
խատանքներին: Այո, ոչ թէ միայն
ցանկալի՝ այլ անհրաժեշտ ենք հա-
րում այդ որոշ նկատումներով:

Պատմում են, թէ երևանի նահան-
գում ապաստանած փախստականները
խուսափում են աշխատելուց և որ նոյն
իսկ լինում են դէպքեր, երբ կտրակա-
նապէս մերժում են իրենց աշխատելու
հրահրողներին:

Եւ այդ մերժումն ու խուսափումը
զանազան մարդիկ բացատրելով տար-
բեր գոյներով: զիտաւորապէս յանդում
են այն եզրակացութեան, թէ տաճկա-
հայը ծոյլ է և այլն և այլն...

Մենք ոչ թէ համաձայն լինել չենք
կարող նման կերպ արտայայտողների
հետ, այլև բողբոջում ենք նրանց դէմ:
Ահա թէ ինչու: Փախստական մար-
դու հոգեկան աշխարհը ալիկոծւած է,
հաւասարակշռութիւնը կորցրած...

Տնից-տնից զրկւած, շարժական ու
անշարժ կայքը հրեհւած ու թաւան-
ւած, հարազատներն ու սիրելիները
սրախողխող դարձած, մարդ հրէհից հա-
լածւած, ոտաբորիկ ու մերկ, վախից
յիտ-յիտ նայել Հազարաւոր վերատեր
են կտրել իրենց անձը բնազդօրէն
փրկելու համար...

Չէ՞ որ այդ ջարդած, կենդանի նա-
հատականի հոգեկանը ազդում է նաև
նրանց ֆիզիքականի վրայ և անընդու-
նակ դարձնում նրանց մտածելու, ա-
ռողջ խորհելու և աշխատելու...

Հզուութեամբ պէտք է մօտենալ
այս խնդրին:

ՕԳՆԵՑԷՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Պորտպէս համոզած ենք, որ նրանք, այդ թշուառները, թէև տեսքով էլ առողջ լինին, սակայն ամենքն էլ չիւանդ են, կարծաւ կազդուրման, քնքոյշ խնամքի, հանգստութեան...

Երբ նրանք գրկաբաց կրնան իրենց հարազատ եղբայրներին, երբ կը խնամեն, կը յուսադրեն ու կը մխիթարեն, կը համոզեն, որ բոլոր մարդիկ գազան չեն, նրանք կը բժշկեն, կազդուրեն, հոգեպէս ամրանալով ընդունակ կը լինին աշխատանքի, այն ժամանակ հինգ իրենք ցանկութիւն կը յայտնեն օգնելու իրենց խնամող ու իրենց ցաւով սանջող եղբայրակիցներին...

Պէտք չեն յորդորներն ու խրատները, որ ստիպել է նշանակում, այս կամ այն անելու նրանց:

Անհրաժեշտ է գնել մարդկանց այնպիսի պայմաններ մէջ, որ իրենք ցանկութիւն յայտնեն աշխատելու: Իսկ այդ հնարաւոր է միայն այն դէպքում, երբ կը գզան, որ հարազատներով են շրջապատւած, որ մեր և նրանց մէջ ոչ մի ամենաչնչին խորթութիւն անգամ չկայ, որ իրենք աւելորդ բեռը չեն մեր վրին, և վերջապէս իրենց այնպէս թւայ, թէ իրենց տանն են. իսկ իրենց տանը համարելով՝ չեն կարող չաշխատել իւրայիններին համար...

Կարող կը լինենք ստեղծել թւածա յարմարութիւններն ու պայմանները. այո, մենք կարող ենք այդ անել և պարտաւոր էլ ենք...

Եւ երբ ամեն բան արեւած կը լինի, ցանկալի պայմաններ ստեղծւած կը լինին, ահա այն ժամանակ միայն կարելի է խորհել, թէ ինչ ձևով փախստականներին մասնակից անել գիւղական աշխատանքներին:

Գր. Տէր-Անտիբեան

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

Շուշու գաւառը եկող 15,000 փախստականներից, ինչպէս լսում ենք, մտադրութիւն կայ 2000-ը քաղաքում պահել:

Մենք, միշտը նկատումներով, բարեօք, նոյնիսկ անհրաժեշտ ենք գտնում, որ այդ 2000-ը փոխանակ տների բաժանելու, առանձին-առանձին բնակարաններ վարձէին յատուկ փախստականներին տեղափոխելու համար:

Ահա թէ ինչու:

Նախ, քաղաքում չէր տարածւի համաճարակ, որ յիշաւի բերում կը լինին իրենց հետ փախստականները. բացի այդ եթէ, տները բաժանենք, ո՞վ գիտէ, մէկին սիրով ընդունեն, միւսին ոչ, մէկը լաւ ապրի, միւսը՝ վատ... Այնինչ, միասին ապրելուց, նախ նրանք իւրայինների շրջանում իրենց աւելի լաւ կը զգային և բոլորն էլ ենթակայ լինելով միատեսակ ռեժիմի, գերծ կը մնային մի շարք պատահականութիւններից:

Այդ են պահանջում վերջապէս քաղաքայինների և փախստականների յարմարութիւնները. առաջինները քիչ կը ճնշէին, իսկ երկրորդների պատասխարական զգացումները շատ չէին տուժել:

Իսկ ինչ մնում է այն օգնութեան, որ քաղաքացիք պիտի անէին իրենց ընտանիքներում 1—2 հոգի պահելով, լաւ կը լինէր, որ գրա փոխառէն տուրք նշանակէր, որը քաղաքացիք մեծ ուրախութեամբ ամսէ ամիս կը վճարէին փախստականներին խնամող կոմիտէին:

Գ. Տ.-Ա.

ՇՈՒՇՈՒ «ԵՂՐԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ» ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՌԹԻՒՒ

Կովկասի փոխարքայի կարգադրութեամբ 60,000 տաճկահայ փախստականներ պէտք է տեղափոխեն Գանձակի նահանգում: Դրանից 24 հազարը բաժին է ընկնում Ղարաբաղին. 9 հազարը՝ Զիւլաշիի գաւառին, 15 հազարը՝ Շուշու գաւառին: Շուշու քաղաքի մասին առանձին կարգադրութիւն չը կայ, բայց հաւանական է, որ 2000 հոգի տեղափոխեն Շուշու: Այդ մասին յայտնել է տեղիս «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէին», որը և աշխատում է կարգադրելու փախստականների ընդունելութեան խնդիրը: Այդ առթիւ թէ «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէն և թէ բիւրօն ժողովներ են ունեցել և որոշել:

1) Շուշուի մէջ կերպով գտնվել քաղաքի ազգայնականութիւնից խոստացւած ամսավճարները, որ մարտ ամսից մինչև այժմ չի հաւաքւել. ամսավճարները գտնվել սկսած յունիս ամսից: 2) Դիմել ամառանոց եկած մի խումբ հարուստների և միանալ որոշ գումար ստանալ նրանցից այդ նպատակի համար:

2. Շուշու գաւառը բաժանել 14 մասի ըստ հասարակութեան և ներկայացուցիչներ ուղարկել այդ շրջանները՝ գիւղացիների հետ խորհրդակցելու, կազմակերպելու փախստականների ընդունելութեան գործը և որոշելու, թէ որ գիւղում որքան փախստական կարելի է տեղափոխել: Ներկայացուցիչները արդէն ընտրւած են և ճանապարհւած: Ներկայացուցիչներին օգնելու համար թեմիս ժամ. կառավարիչ Զաւէն վարդապետի կողմից հարկաւոր հրահանգներ են ուղարկւած գործակալներին և քահանաներին:

3. Շուշու կազմել ընդհանուր ժողով հայ համայնքի, ամսոյս 30-ին, հինգշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-ին խորհրդակցելու փախստականներին Շուշու տեղափոխելու ձևերի մասին: Առաջմ նախագիւծ է երեք ձև. բաժանել ընտանիքների վրայ, իւրաքանչիւր ընտանիքին 2—3 հոգի, ըստ տեղի հանրակացարաններ՝ տուրք վերցնելով քաղաքացիներից զրանց պահպանման համար և առաջարկել, որ 5—6 ընտանիք միացած հոգան որոշ թւով փախստականների պահպանման խնդիրը:

Բացի այս որոշումներից կոմիտէն դիմել է հեռագրով Էջմիածնի և Թիֆլիսի Կենտրոնական կոմիտէին, յայտնել Շուշու գաւառի տնտեսական աննախանձելի դրութիւնը և նիւթական օժանդակութիւն խնդրել: Նոյն այդ նպատակով դիմումներ պէտք է լինեն նաև այլ տեղեր:

Կոմիտէն մտադիր է նաև սննդատու կէտիւր հիմնել մի քանի տեղերում՝ փախստականներին ընդունելու համար, որը խիստ անհրաժեշտ է:

Կանանց կոմիտէն շարունակում է եռանդով գործել, մտադիր է մօտ ժամանակում մի երկկոյթ զբօսանք կազմակերպել յօգուտ փախստականների: Այլ և մտադիր է նոյն նպատակով հագուստ և իրեր ժողովել տներէից:

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԼՏԵՐԸՄԸ

— Վանից, Շատախից և այլ վայրերից գաղթում են միայն կուր անընդունակ տարրերը: Որոշումը ապագայ անելիքների մասին յայտնի չէ:

Վերջանալու վրայ է Վանայ լճից հիւսիս գտնուող հայերի գաղթը: Արճէշիք ևս գալիս են: Մինչև այժմ եկածների թիւը հաշոււմ են 40,000, դեռ 20,000 էլ սպասուում են: Գաղթականների թիւը Բերկեր-Կալէ-Ղըղը-Դիզալի ուղղութեամբ հասնում է սարսափելի չափերի—մինչև 150,000-ի: Գաղթականութեան այս մասը շատ աւելի հիւանդներ ու մահացութիւն է տալիս: Հաց չկայ, Փոխարկութեան միջոցներ չկան:

— Ներքէս կախկոպութիւն հետագրում է. «Հաղորդում եմ ի գիտութիւն փախստականների, որ որովայնի և բժատոր տիֆը սաստկանալու պատճառով զօրքի հրամանատարի կողմից անպայման արգելւած է վերադարձը Պարսկաստան:

— Սկսել է Մանազկերտի շրջանի 60,000 փախստականների հոսանքը: Վասպուրականից սպասուում են 120 հազար փախստական: Ամենքը մերկ են, քաղցած, թալանւած: Բազմաթիւ հիւանդներ և մեռնողներ կան: Կարիքն անազն է:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՈՒՃԻ

— Կարգադրւած է քաղաքային վարչութեանը՝ քաղաքացիների թիւը աւելացնել 75-ական մարդով, իւրաքանչիւր քաղաքամասում:

— Մեզ խնդրում են քաղաքային վարչութեան ուղղութիւնը հրաւիրել այն բանի վրայ, որ մինչդեռ Վանք-սկայա փողոցում գտնուող լօբենի ծառերը կտրուում են, նոյն այդ փողոցում գտնուող կոյուղին մնում է անուշադիր և ամբողջ թաղում տիրում է անտանելի գարշահոտութիւն: Զարմանալի է, որ սանիտարական հոգաբարձուներն էլ չեն բողոքում նման երեւոյթների դէմ:

— Անցեալ կիրակի, հասարակական զբօսարանում և ծաղկանոցում տեղի ունեցաւ մեծ զբօսանք և երեկոյթ, թատերական բաժնով և զիւլերտիս, մենտով, որ կազմակերպել էր ուսանողութիւնը: Զբօսանքը անցել է յաջող, բազմակողմանի, ճոխ ծրագրով: Զուտ արդիւնքի 50%-ը ուղարկւելու է Վան, 25%-ը մուսուլմանական «Եղբայրական օգնութեանը» իսկ 25%-ը պահեստների ընտանիքներին:

— Անցեալ շաբթ օրը, 25-ին յուլիսի, խմբագրութիւնս Թիֆլիսի Կենտրոնական կոմիտէի նախագահ պ. Ս. Ծարութիւնեանի անունով փոխադրեց տիկ. Մատիլդա Պաշեանցի նւիրած 100 բուրլին, Վանի հայ կանանց կոմիտէին ուղարկելու համար:

— Շուշու «Կուլտուրա» սպանողական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, որ նշանակւած էր անցեալ կիրակի օրը, դուժայի դահլիճում, տեղի չունեցաւ անդամների բացակայութեան պատճառով: Ընդամենը ժողովին եկել էին 2—3 հոգի, այն էլ վարչութեան անդամներից:

— Շուշու «Եղբայրական օգնութիւնը», ի նկատի ունենալով իր գանձարկի աննախանձելի վիճակը՝ հետեւալ հեռագիրներն է ուղարկել նախագահ Մ. Շահադարեանի անունից՝ Էջմիածին, Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին. «15 հազար փախստականներ են տեղափոխուել Շուշու գաւառի հայ գիւղերում: Գաւառում ամենուրեք հացի պակասութիւն է: Հայ գիւղերում մեծ պակասութիւն է զգացուում հացի և անասունների կերի:

Բարեհաճեցէք հրամայել զրամական օժանդակութիւն ցոյց տալու տեղիս կոմիտէին, որպէսզի կարող լինենք ալիւր գնել և ծախել նոյն գնով: Յանձնում եմ ինձ Զեք աղօթքներին»:

— Թիֆլիս, Հայկական Կենտրոնական կոմիտէին. «Փոխարքայի կարգադրութեամբ Շուշու և Զիւլաշիի գաւառներում տեղափոխուել են 24 հազար փախստականներ: Հայ գիւղերում հացի պակասութիւն է: Փախստականներին հացով ապահովելու համար անհրաժեշտ է զրամական օժանդակութիւն կոմիտէին»:

— Երեքշաբթի, յուլիսի 28-ին, թեմիս ժամանակաւոր կառավարիչ Զաւէն վարդապետի հրաւերով տեղի ունեցաւ քաղաքում գտնւած հայ ուսուցիչների ժողովը խորհրդակցելու ու այն մասին թէ, ինչպէս կազմակերպել Շուշու և Զիւլաշիի գաւառում կրթական գործը, եկող տաճկահայ փախստականների երթնանքի հարցը:

— Զորքաբթի յուլիսի 29-ին տեղիս հայ դերասանական խումբը ներկայացնելու է տիկ. Արուս-Ոսկանեանի բենեֆիսին յայտնի «Պանդ» դրաման: յուսով ենք, որ Շուշու հասարակութիւնը չի զանայ իւրենկայութեամբ քաջալերել մեր շնորհալի դերասանուհուն:

— Շուշու քաղաքագլուխ պ. Գ. Ի. Միլիք-Շահնազարեանը ներկայացրել է Գանձակի նահանգապետին մանրամասն զեկուցագիր Շուշու ալիւրի և հացի քաղաքային պահեստ բաց անելու, ընդհանրապէս գաւառում այս տարւայ հացի բերքի դրութեան մասին: Տեղի սղութեան պատճառով անկարող եղանք տպագրել այդ զեկուցագրի բովանդակութիւնը, որը առաջ կը բերենք հետեւալ համարում:

— Վերջերս պանագան շահամու վաճառականներ, օգտւելով հանգամանքից և գիւղացիների տնտեսական անմխիթար դրութիւնից և լսելով, որ փախստականների տեղս գալով մեծ կարիք պիտի զգացի հացի ու ալիւրի, սկսել են ամեն տեղ գաւառամասում գնել եղած ալիւրի բոլոր պաշարը: Այդ առթիւ պ. քաղաքագլուխը դիմել է հետեւալ հեռագրով Կարեազիի գաւառապետին:

«Դրութեան լրջութիւնն ի նկատի ունենալով՝ բարեհաճեցէք արգելիլ միծաքանակ հացահատիկ հաւաքողներին գնելու շուկայի հացահատիկներն ու ալիւրը»:

— «Փայլակի» №39-ում, Երվանդի գիւղի գալոցի աւագ ուս. պ. Գ. Տէր-Միսնասեանի յօդւածի մէջ սրբադրական սխալ է մտել. ուսուցչուհի օրերը Անահիտ Զիլֆեանը աւարտել է Բագրի գիմնազիայի VII դասարանը և ոչ թէ IV, ինչպէս տուած էր:

— Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացել է. «Լուսադէմիւն» ժողովածուների I և II գրքերը. «Մեր ուղին» գրական ալմանախի IV գլուխը և «Краткий отчетъ Московского Арм. Комитета за время съ 1 апрѣля по 1 июля 1915 г.

ՄԵՐ ԹՂԹԵԿԻՅՆԵՐԸ

ԳԻՒԴԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

Առաջածր գիւղ. (Ղափան) 13 յուլիսի Ծանր է ու ցաւալի գիւղացու գրութիւնը. փորձիւր ապա մի որևէ մխիթարական բան գրելու գիւղից, գիւղական կիսանքից—ոչինչ չէք գտնի:

գրելու Բախտը գիւղացուն երբէք չէ
ժպտում. նա կարծէք, իրաւ մի դժ-
բախտ արարած է և ամեն մի չարիք
ու պատուհաս նրան է վիճակւած ու
գիւղում ապրել կամ ապրում է և
թափանցել է գիւղացու հոգեբա-
նութեան մէջ, նա աւելի պարզ
կը հասկանայ առհասարակ գիւղացու
դրութիւնը. Շատ սակաւ է պատա-
հում, որ գիւղացու ղէմքին մի ուրախ
ժպիտ մարդ տեսնի, — ծանրաբեռնւած
տարին տասներկու ամիս գիւղական
ծանր գործերով ու հազար ու մի հոգ-
սերով, նա չի իմանում բնաւ թէ ինչ
է կատարում իր շուրջը և նոյն իսկ
ինչ է անում ինքը: Այսպիսի քաղա-
քական դէպքերի ժամանակ, բնու-
թիւնն էլ կարծէք մի կողմից է շարա-
ցել նրա վրայ. — զարնան առաջի օրե-
րից մինչև օրս մի լաւ եղանակ չենք
տեսնել, — անընդհատ անձրևներ է որ
տեղում է, որը քիչ փնտրելու չէ հաս-
ցրել գիւղացիութեան, իսկ երեկայ
ամբողջ կէս ժամ տեղացած անձրևա-
խառն կարկուտը, այն էլ դաշտային
հիմիկայ ամենատաք աշխատանքնե-
րի ժամանակ, սլակաւս լրացրեց: Եր-
կարատե անձրևների շնորհիւ գիւղա-
ցին զրկւել է հնարաւորութիւնից ձեռք
բերելու իր ժամանակին խոտը, որը
թէ մինչև հնձելը և թէ հնձելուց յե-
տոյ փթել-փչակել է: և եթէ եղանակ-
ները այսպէս մի քանի օր էլ շարու-
նակւելու լինին, պէտք է միանգա-
մայն ձեռքներս լանանք արտերից,
որին, անշուշտ, կը հետեւէ կատա-
հալ սովը: Եւ այսպէս՝ յուսահատւած
միանգամայն գիւղացին սև օրն է ա-
նիծում... Տարւայ սկզբին մեծ էր նը-
րա յոյսը. կանաչները լաւ բերք էին
խոտատում, իսկ այժմ ամեն ինչ հա-
մարեալ թէ բոլորովին փչացաւ, փնտ-
սները հասնում են մի քանի հազարնե-
րի, հենց մենակ Ա. գիւղի: Մեր գիւ-
ղը, որ հարուստ է իր պտղատու ծա-
ռերով, անժամանակ ցրտերի շնորհիւ
այս տարի զուրկ է մնացել ամեն ին-
չից... Մթերքների անխիղճ կերպով
թանկացնելու համար էլ խօսք անգամ
չի կարող լինել և տեղիս առևտրական-
ները լայն չափերով են բացել իրենց
ախորժակները. օրինակ շաքարի ֆուն-
տը ծախւում է 32—35 կոպ. լուցկու
հատը 3 կոպ. հասարակ չթի արջինը
25 կոպ. և այլն. և արդարացում են
նրանով, որ «իրենց հարեանն էլ թանկ
գնով է ծախւում»...

Ստ. Աստաւատրեան

ԳԻՒԴԸ ՍՈՎԻԵՏԱԿԵՐՈՒՄ

Քարահունջ. (Ձանգ. գաւ.) 16 յուլիսի
Համաշխարհային այս մեծ կատա-
ստրոֆները կարծէք դեռ բաւական չեն
առանց այն էլ հիւժւած գիւղացիու-
թեանը, որ միւս կողմից էլ բնութիւնն
է իր հարւածները հասցնում գիւղա-
ցու ուղիղ սրտին:
Ամբողջ երեք ամիս անընդհատ տե-
ղացող անձրևների և կարկտի պատ-
ճառած աղետներով անապատ է դար-
ձրել Ձանգի գոգի գաւառը: Մասնա-
ւորապէս Քարահունջ գիւղը յայտնի է
իր լաւ օղիով և գինիով: Գիւղա-
ցիք իրենց ապրուստի պարենը հայ-
թայթելիս են եղել օղուց, գինուց և
աւելցուկ հացահատիկների վաճառու-
մից, բայց այսօր զուրկ են բոլորից էլ:
Ոչ միայն պտուղներն են, որ չկան,
այլ և չկան նրանց կանաչ տերեւները,
որոնք խանձել և չորացել են շախ-
կա՝ կոչւած հիւանդութիւնից:
Այս նոյն հիւանդութիւնը այրել-ո-
չնչացրել է և՛ կարտոֆիլի ցօղունե-
րը, որից սպասւում է պալարների

հիւանդացումն ու փթումը:
Դեռ շարունակւում են անձրևների
տեղումներն՝ եղած-չեղածն էլ իսպառ
ոչնչացնելու:
Արտերը գետնից են կպել, ֆարգած
ու փշրւած և փթում են անպտուղ:
70—80 տարեկան ծերունիները լա-
լով և զարմանքով են խօսում, որ ի-
րենց ողջ կեանքի ընթացքում այս
տարւայ պէս «զուրկում» տարի չեն տե-
սել: «Աստուած բարկացել է մեզ վը-
րայ, անմեղ թափւած այսքան արեան
փոխարէն...»: Այսպէս են շարունակ
խօսում, զանգատուած:
Այսօր խեղճ և անօգնական գիւղա-
ցիութեան առաջ կանգնած է սովի
կամաղած ուրաւկանը, դաժան և սպառ-
նալից հայիացքով:
Պետական և հասարակական լուրջ
օգնութիւն է պէտք, թէ սերմացու
ձեռք բերելու և թէ ուտելիք, մինչև
առաջիկայ գարունը:

Գ. Մաղարեան

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՂԱՓԱՆԻ

II

Միանգամայն կրթական գործի հա-
կապատկերն է ներկայացնում գիւղա-
տնտեսական գործը: Առաջին վրայ
տարեկան մօտ 15—20 հազար բուրդի
ծախս է լինում, մինչ, դեռ վերջինիս
վրայ ոչ մի կոպէկ Առաջինը քաղցրիկ
ուշադրութեան է արժանացել ամենքի,
թէ դափանցիների և թէ դրսի բարե-
րարների կողմից, մինչդեռ վերջինս
արհամարանքի: Առաջինը բաւականին
յառաջադիմել է, վերջինս ոչ մի քայլ
և մնում է նոյն վատթար վիճակի մէջ,
ինչ էր մեր պապերի ժամանակ: Պա-
պերից աւանդ մնացած գործիքներով
է իր աշխատանքը կատարում դափա-
նեցին: Նոր սխտեմի մեքենաների և
հողի պարարտացման մասին ոչ մի
զաղարկար չունի դափանցին: Կանոնա-
ւոր չհրամապահութիւնը և մեղաբու-
ծութիւնը կայծեալ թէ խորթ է դափա-
նեցիների համար: Ամենքն էլ համոզւած
են, որ ժողովրդի փրկութիւնը ուսման
մէջն է, մինչ դեռ ուսման հետ պէտք
է բարձրացնել և ժողովրդի տնտեսա-
կան վիճակը: Ծանկալի է, որ քաղաք-
ների մի գիւղատնտեսական և տնայ-
նագործական ընկերութիւնները ուշա-
դրութիւն դարձնելին Ղափանի վրայ,
որը ունի արգասանդ հողեր, առատ
ջրեր, բայց այնպէս չէ մշակւած, ինչ-
պէս կարող է մշակել գիւղատնտեսու-
թիւնից տեղեակ մէկը. կեանքի ու ապ-
րուստի որպիսի աղբիւրներ կը ստեղ-
ծեն այստեղ, ուր գիւղացին սովից
մեռնում է:

Արծիկ

ՂԱՓԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՇՈՒՐՁԸ

Վերջերս «Փայլակ» լրագրի և «Հո-
րիզոնի» էջերում, իրար ետևից լոյս
տեսան Ղափանից ուղղւած մի քանի
թղթակցութիւններ՝ Արծիկ ծածկան-
ւան տակ:
Միանգամայն զարմանալի է այն
հանգամանքը, որ պ. Արծիկը մամու-
լի միջոցաւ դպրոցական կեանքի ար-
տայայտիչը հանդիսանալով, թոյլ է
տալիս փաստերի մի շարք աղաւա-
ղումներ. իսկոյն աչքի է ընկնում Ար-
ծիկի շրջանի դպրոցների և նրանց
ընթացիկ կեանքի հետ անծանօթ լի-
նելը: Զիշտն ասած, պէտք է բաւակա-
նին քաջ լինել, ճշմարտութեան աջակց
փակելու համար: Երեւի պ. թղթակիցը
մոռացութեան է տւել այն հանգա-
մանքը, որ մամուլը հանդիսանալով

հասարակական խնդիրների և հարցերի
դրական ու բացասական կողմերի ար-
տայայտիչը, գերծ պէտք է մնայ ան-
ճշտութիւններից: Պ. Արծիկը «Հորի-
զոնի» № 144-ում և «Փայլակի» №
33-ում գետեղել է երկու թղթակցու-
թիւն, իի անհեթեթութիւններով: Պ.
Արծիկը մի թեթեւ ակնարկ ձգելով
շրջանիս վերաբացւած դպրոցների,
մինչև 1911—12 ուս. տարւայ
անցրած կեանքի վրայ, մի իմարական
ոչինչ չէ գտնում և շեշտում է, որ շնոր-
հիւ Բագի «Արամազդ» ընկերութեան
նպաստների, յետամնաց շրջանումս վի-
րոյիշեալ թւից կատարեալ յեղաշրջումն
առաջացաւ, անհետացնելով մթնոլոր-
դից զանազան խոչնդոտ հանդիսացող
հանգամանքներ:

Բայց չէ որ «Արամազդ» ընկ. իր
գործունէութիւնը շրջանումս սկսել է
ոչ թէ 1911—12 ուս. տարւայ, այլ
դեռ ևս շատ վաղուց. ինչպէս է, որ պ.
թղթակիցը մոռանում ընկերութեան
անցած տարիների գործունէութիւնը,
այն շրջանի դպրոցական կեանքը ան-
մի իմար ցուցադրում և շեշտում է, որ
«Արամազդ» ընկերութիւնը մեր դպրո-
ցական կեանքում յեղաշրջումն է մըտ-
ցրել այն օրէանից իսկ, երբ նրա ու-
շադրութեանն է արժանացել մեր յե-
տամնացութիւնը:

Պ. Արծիկը այստեղ փաստերը մո-
ռացութեան տալով, ընկնում է հակա-
սութիւնների մէջ և ընթերցողներին
կերակրում սխալ տեղեկութիւններով:

Երբ մի ընկերութիւն իր գործունէ-
ութիւնը սկսած լինի ոչ թէ 1911—12
ուս. տարւայ, այլ դեռ ևս վաղուց,
հապա ինչպէս է, որ մի թղթակիցը
թոյլ է տալիս մամուլի միջոցաւ այդ
հաստատութեան գործունէութեան
սկզբնաշրջանը թւերով որոշել, անւա-
նել այդ շրջանը յեղաշրջման տարիներ
և ընկերութեան անցած գործունէու-
թիւնը զօրի հետ հաւասարեցնելով,
անմի իմար անունը տալ նրան: Երբ
մի ընկ. անունը կապւած լինի դպրոց-
ների վերաբացումի մօտաւոր տարի-
ների հետ, զարմանալի է ուրեմն, որ
պ. թղթակիցը բարձի թող անելով ան-
ցեալը, գովաբանում է նման ներկան,
վարկաբիկիով անցեալներում պաշտօ-
նավարող ուսուցչութեան անունը:

Այնուհետ պարոնը այնպէս է նկա-
րագրում մեր դպրոցական կեանքը, որ
կարծես, թէ «Արամազդ» ընկերու-
թեան, ըստ իր՝ երեքամիայ գործունէութեան
շնորհիւ, նրա իսկ մէկ ազդանշանով,
Ղափանի գիւղացիութիւնը մոռացու-
թեան է տալիս ամենայն ինչ և ձեռ-
նամուխ է լինում իսկոյն գիտութեան
տաճարների կառուցմանը: Դժբախտա-
բար, թղթակցի գովեստները տեղ չեն
կարող գտնել գիւղական մթնոլորտին
շատ թէ քիչ ծանօթ ընթերցողի հոգու
մէջ, որովհետև նրանք անհիմն և սխալ
հողի վրայ են դրւած:

Զարմանք են պատճառում մանա-
ւանդ, թղթակցութեան այն տողերը,
երբ պ. Արծիկը չգիտնալով հանդերձ,
թէ շրջանումս քանի թեմ. տեսուչ կայ,
թոյլ է տալիս ընթերցողներին ուղղա-
կի խաբելու, որ իբր թէ շրջանս են
այցելում տարեկան մի քանի անգամ
թեմ. տեսուչները և որ ամենագլխա-
ւորն է, նրանք, իբրեւ թէ ամեն անգամ
էլ կազմակերպում են փորձական դա-
սեր:

Այստեղ արդէն պ. Արծիկը անբե-
ւական չափազանցութեանն է հաս-
նում: Նա, երեւի, կարիք չի դրացել
գտնել նախօրօք, տեղեկութիւններ ժո-
ղովել և ապա արտայայտել մամուլում:
Հետաքրքիր է հարցնել հենց իրեն՝ պ.
Արծիկին, արդեօք շրջանումս քանի
թեմ. տեսուչ է շրջում և որ ինքը,

սկսեալ 1911—12 ուս. տարւայ, քանի
փորձական դասերի է ներկայ եղել,
որ տեղերում և տարւայ թր ժամանակ-
ներում: Կամ գուցէ յիշատակէ կղած-
ները: Շրջանումս չնայած կարիքին,
ինչպէս յայտնի է, գործում է մէկ թեմ.
տեսուչ՝ պ. Յով. Գէորգ-Բէգեանցը, որի
ջանքերով, հակառակ պ. Արծիկի ար-
տայայտութեան, շրջանումս 1914—15
ուս. տարւայ ընթացքում եղել է մի-
միայն մէկ փորձական դաս և մի
քանի անգամ էլ անցեալներում, պ.
Պաւլաւսնի տեսչութեան ժամանակ և
ոչ թէ տեսուչների ամեն մի այցելու-
թեանց միջոցին:

Այնտեղ ևս սխալւում է պ. Արծիկը,
որ կարծում է թէ դպրոցական այս
տարին խաղաղ է անցել, առանց խան-
գարող երևոյթիների ու արդիւնաւէտ և
որ այդ կատարել է շնորհիւ թեմ. տե-
սուչ պ. Յ. Գէորգ-Բէգեանցի:

Եթէ մի հայիացք ձգենք 1914—15
ուս. տարւայ վրայ կնկատենք իսկոյն,
որ հակառակ պ. Արծիկի՝ ուսուցչական
տարին խաղաղ չէ անցել: Նախ՝ շնոր-
հիւ զանազան վարակիչ հիւանդութիւն-
ների, մի քանի դպրոցներ ժամանա-
կից շուտ արձակուրդ տւին աշակեր-
տութեանը, որ դպրոցական խաղաղ
կեանքի խախտումն է նշանակում: Երկ-
րորդ՝ ուս. տարւայ սկզբից իսկ աչքի
էր ընկնում ուսուցչական կազմի ան-
յաջող ընտրութիւնը, որից տուժեցին
նորից զանազան դպրոցներ: Բացի վե-
րոյիշեալներից կան նաև անհաճոյ ե-
րևոյթներ և հանգամանքներ, որոնք
նորից խախտել են շրջանի մի քանի
դպրոցների խաղաղ կեանքը և այլն և
այլն...

Զրաւականանալով նրանով, որ պ.
Արծիկը նմանօրինակ տարին համա-
րում է խաղաղ և արդիւնաւէտ, սոյ-
նանման խաղաղութիւնը վերագրում է
թեմ. տեսչի աշակուրջ հսկողութեանը,
որը ինչպէս շեշտում է պարոնը, ուս.
տարւայ ընթացքում երեք անգամ այ-
ցել է շրջանիս դպրոցները:

Ինչ նշանակութիւն ունին թեմակ.
տեսչի այցելութիւնները, երբ նրանք
կրում են մակերեսային բնաւորու-
թիւն, երբ ուսուցչութեան և թեմակ.
տեսչի մէջ չէ նկատւում համեմատի,
անկեղծ գործունէութիւն և վերջապէս
երբ դպրոցական անդորր կեանքի խախ-
տողը շատ դէպքերում թեմ. տեսչի
անտաքտիկ և սխալ գործունէութիւնն
է հանդիսանում...

Վերջացնելով ասելիքս, խորհուրդ կը
տայի պ. Արծիկին, մօտիկ կերպով
ծանօթանալ իրականութեան հետ:
ԴՄԱԼ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի 20-ին յուլիսի.
Թոյլ տւէք Ձեր յարգելի թերթի
միջոցով մեր ցաւակցութիւնը յայտնել
ն. Խաչ վանքի վանահայր Բարձր-
Վահան վարդ. Տէր-Գրիգորեանի մահ-
ւան առթիւ, որը մի առանձին խնամք
ու սէր էր տաժում դէպի իր հայրենի
Խնուշինակ գիւղի կրթական գործը:
Խնուշինակ գ. եկ. ձխ. դպրոցի
աւ. ուսուցիչ՝ Գրիգոր Ղազարեան
Ուսուցչուհի՝ Աշխէն Բաղդասարեան

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԵՐԵՒԱՆ.—պ. Ամբ. Տէր-Գեորգեանցին—Ձեր
նոր հասցեով միշտ ուղարկւում է «Փայլակ»:
Շարունակեցէ ուղարկել թղթակցութիւններ
տեղական կեանքից:

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой